

М. Г. Валентюк, кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID:

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОІНФОРМОВАНOSTІ ПІДОЗРЮВАНОВОГО ПРО ЙОГО ПРАВА В АСПЕКТІ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Постановка проблеми. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – КЗПЛ) у ст. 6 (3) закріпила перелік прав особи у кримінальному провадженні, якими вона наділяється вже з моменту її затримання. Зокрема, будь-який обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права: а) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього; б) мати час і можливість, необхідні для підготовки свого захисту; с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя, тощо. Хоча наразі ці положення знайшли відображення в кримінальному процесуальному законодавстві багатьох європейських країн, слід констатувати наявність суттєвих відмінностей в їх обсязі та змісті. Це зумовлює актуальність наукового дослідження питань, пов'язаних з інформуванням підозрюваного про його права під час або одразу після затримання у кримінальному провадженні саме в контексті прецедентної практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд), оскільки, конкретизуючи положення КЗПЛ, Суд розробляє певні стандарти у сфері кримінального судочинства, до яких слід прагнути будь-якій сучасній правовій державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання забезпечення прав та законних інтересів підозрюваного і, зокрема, права на захист у кримінальному провадженні були предметом наукового пошуку та дискусій у працях таких відомих процесуалістів, як С. А. Альперт, Т. В. Варфоломеева, І. В. Гловюк, В. Г. Гонча-

ренко, М. М. Гродзинський, Ю. М. Грошевий, Я. П. Зейкан, В. С. Зеленецький, О. В. Капліна, О. П. Кучинська, Л. М. Лобойко, В. Т. Маляренко, М. М. Міхеєнко, В. Т. Нор, М. А. Погорецький, В. О. Попелюшко, А. Л. Рівлін, О. Д. Святоцький, Л. Д. Удалова, М. О. Чельцов, О. Г. Шило, М. Є. Шумило, О. Г. Яновська та ін. Утім, і досі багато проблем як теоретичного, так і прикладного характеру залишаються невирішеними. Зокрема, наукового аналізу та осмислення потребують питання щодо забезпечення поінформованості підозрюваного про його права у кримінальному провадженні крізь призму практики ЄСПЛ.

Метою статті є виокремлення стандартів, сформульованих ЄСПЛ для забезпечення належного поінформування підозрюваного про його права у кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. ЄСПЛ неодноразово наголошував на тому, що затримуваній особі завжди слід повідомляти про причини арешту чи затримання, а також про її права, у тому числі про право на адвоката. Осіб, узятих під варту, потрібно в найкоротші строки сповіщати про всі обвинувачення, висунуті проти них. Ця інформація необхідна, щоб людина змогла оскаржити законність арешту чи затримання, а в разі пред'явлення обвинувачень – почати готуватися до захисту¹.

¹ Див.: Judgment ECHR in case of Shamayev and others v. Georgia and Russia 12 April 2005 final 12/10/2005. (App. no. 36378/02) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68790> (last accessed: 03.10.2021); Judgment ECHR in case of Kortesis v. Greece 12 June 2012, final 12/09/2012 (App. no 60593/10) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111431> (last accessed: 03.10.2021); Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квіт. 2011 р., остаточне 21/07/2011 (заява №42310/04) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-204031> (дата звернення: 03.10.2021); Communication Paul Kelly v. Jamaica no. 253/1987, U. N. Doc. CCPR/C/41/D/253/1987 at 60 (1991). URL: <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/session41/253-1987.html> (last accessed: 03.10.2021).

Всі затримані мають одержати таку інформацію, на підставі якої вони будуть у змозі оскаржити законність їх затримання. ЄСПЛ наголошує, що будь-яка особа має право подати скаргу з метою отримання негайного рішення про правомірність свого затримання, а також не може ефективно скористатися цим правом, якщо їй негайно й у достатньому обсязі не повідомили причин, з яких її позбавили свободи¹.

У справі «Нечипорук та Йонкало проти України» ЄСПЛ зауважив, що кожна затримана особа має бути повідомлена простою, непрофесійною, зрозумілою для неї мовою про основні юридичні та фактичні підстави її затримання, щоб вона мала можливість, якщо вважатиме за потрібне, звернутися до суду з оскарженням законності затримання².

ЄСПЛ також зазначає, що інформація повинна надаватися одразу після того, як людину було позбавлено її свободи, або ж як тільки це стане можливим, тобто негайно. Проте ЄСПЛ не встановив єдиних правил до параметрів прийнятих часових рамок надання інформації, бо розглядав цей аспект у невеликій кількості справ.

Так, у справі «Кабулов проти України»³ заявник був заарештований задля його депортації, і ЄСПЛ постановив, що 40-хвилинна затримка в його інформуванні про підстави арешту сама по собі не означала можливого порушення ст. 5 (2) КЗПЛ. Натомість, у справі «Сааді проти Сполученого Королівства»⁴ ЄСПЛ виявив порушення ст. 5 (2) КЗПЛ, оскільки заявника, який прагнув політичного притулку, поінформували про причини його затримання в центрі тимчасового перебування лише через 76 годин. Більше того, ЄСПЛ навіть демонстрував особливу гнучкість у рішеннях по

справах, які стосувалися розслідування можливої терористичної діяльності, та висловлював позицію, що на початку затриманого можна поінформувати про загальний характер обвинувачень проти нього, а більш детальні відомості слід надати йому незабаром⁵.

Відповідно до ст. 5 (2) КЗПЛ ЄСПЛ стримано ставиться до коротких затримок у наданні інформації, але тільки у разі наявності особливостей і складнощів у конкретній справі. Як правило, інформація про підстави арешту повинна надаватися заарештованому одразу після арешту.

Отже, говорячи про своєчасність поінформування затриманої або заарештованої особи, можемо констатувати, що Суд наголошує на важливості надання необхідної інформації про основні юридичні та фактичні підстави її затримання, по-перше, негайно і, по-друге, простою, непрофесійною, зрозумілою їй мовою.

На думку суддів ЄСПЛ, своєчасне інформування також полягає в тому, що кожному заарештованому чи затриманому слід повідомляти про його право на допомогу адвоката, обраного ним самим або призначеного, причому відразу ж у момент арешту чи затримання, до початку допиту, а також при пред'явленні обвинувачень. Так, у справі «Пановіц проти Кіпру» неповнолітній заявник був заарештований у зв'язку з пограбуванням і вбивством. Він був допитаний поліцією без адвоката та за відсутності свого опікуна, під час допиту затриманий зізнався у злочинах. Уряд стверджував, що органи держави були готові дозволити заявникові в будь-який час скористатися його правом на отримання правової допомоги, якби він про це попросив. ЄСПЛ постановив, що держава зобов'язана була надати заявникові необхідну інформацію для отримання доступу до правової допомоги і що пасивний підхід до цього зобов'язання порушив ст. 6 КЗПЛ. Таким чином, ЄСПЛ вирішив, що влада мала «активно забезпечити» усвідомлення заявником його права на допомогу та на безоплатну правову допомогу, а також права зберігати мовчання⁶.

Інформування також передбачає повідомлення особі про її право на вільний вибір захисника. Це

¹ Judgment ECHR in case of Shamayev and others v. Georgia and Russia 12 April 2005, final 12/10/2005 (App. no. 36378/02) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68790> (last accessed: 03.10.2021).

² Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квіт. 2011 р., остаточне 21/07/2011 (заява № 42310/04) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-204031> (дата звернення: 03.10.2021); Communication Paul Kelly v. Jamaica no. 253/1987, U. N. Doc. C/41/D/253/1987 at 60 (1991). URL: <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/session41/253-1987.html> (last accessed: 03.10.2021).

³ Рішення ЄСПЛ у справі «Кабулов проти України» від 9 листоп. 2009 р., остаточне 10.05.2010 (заява № 41015/04) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126160> (дата звернення: 03.10.2021).

⁴ Judgment ECHR in case of Saadi v. the United Kingdom 1 July 2006 (App. no. 13229/03) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-84709> (last accessed: 03.10.2021).

⁵ Judgment ECHR in case of Doorson v. the Netherlands 26 March 1996. (App. no. 20524/92) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57972> (last accessed: 03.10.2021).

⁶ Judgment ECHR in case of Panovits v. Cyprus 11 December 2008, final 11/03/2209 (App. no. 4268/04) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90244> (last accessed: 03.10.2021).

є дуже важливим стандартом ефективного захисту, оскільки вільність вибору захисника ЄСПЛ вважає основним елементом права на юридичну допомогу. Так, Суд у справі «Пакеллі проти Німеччини» з'ясував, що адвокату заявника було відмовлено в допуску до слухання справи в суді другої інстанції, оскільки він брав участь у процесі як захисник іншого обвинуваченого. Виходячи з конкретних обставин справи, ЄСПЛ визнав, що було порушення ст. 6 (3) (с) КЗПЛ¹.

Суд також вважає, що особа потребує роз'яснення їй не лише права на вільний вибір захисника, а й належного поінформування про право на відмову від послуг адвоката. ЄСПЛ наголошує, що, хоча особа може добровільно відмовитися від захисника, така відмова від права повинна бути недвозначно встановлена та супроводжуватися мінімальними гарантіями, порівняними з її значенням. Разом із тим ЄСПЛ у низці рішень сформулював стандарт «добровільної, свідомої і розумної відмови» від допомоги захисника².

Зокрема, у справі «Піщальников проти Росії»³ ЄСПЛ наголосив, що відмова від адвоката має бути не лише добровільною, а й являти собою свідомий та умисний відступ від права. Перед тим, як стверджувати, що обвинувачений своєю поведінкою дав зрозуміти, що відмовляється від важливого права, захищеного ст. 6 КЗПЛ, необхідно показати, що він був у змозі належною мірою передбачити можливі наслідки такої своєї поведінки. На думку Суду, факт належної відмови від права на адвоката не можна встановити на основі лише того, що обвинувачений після його поінформування про права надалі відповідав на запитання поліції.

У практиці ЄСПЛ є приклади недобровільної відмови від правової допомоги. Так, у справі «Боротюк проти України» ЄСПЛ визнав порушення ст. 6 (3) (с) КЗПЛ, в якій адвоката не було допущено до заявника за відсутності відмови затриманого від адвоката, запрошеного його рідними. Суд вказав,

що заявник відмовився від свого права на юридичну допомогу, знаходячись в особливо уразливому становищі, не розуміючи правових нюансів характеристики злочину, який йому інкримінували (і який з часом змінився із нанесення ушкоджень, що призвели до смерті, на навмисне вбивство). Нарешті, Суд не забув про те, що заявник відмовився від своїх показань відразу, як тільки отримав доступ до адвоката, та ніколи не повторював їх пізніше. З урахуванням цих міркувань ЄСПЛ зробив висновок про те, що в даному випадку не було прямої відмови заявника від свого права на правову допомогу. Не було й інших вагомих причин для обмеження його права на юридичну допомогу. Таким чином, влада була зобов'язана надати заявнику доступ до адвоката з моменту його першого допиту у відділі міліції, що не було зроблено⁴.

Ще однією складовою своєчасного поінформування обвинуваченого є його інформування про право на безоплатний усний переклад і переклад документів, який сприяє можливості здійснювати ефективний захист. Із цього приводу ЄСПЛ дає значно ширше тлумачення та наголошує на тому, що будь-яка особа, що не розуміє і не володіє офіційною мовою країни, має право на безкоштовну допомогу усного перекладача після арешту, у тому числі під час допиту⁵. Перекладач має бути незалежним від влади. Крім того, влада забезпечує переклад основних документів, необхідних для гарантії справедливості судового розгляду⁶, у тому числі протоколів, які вимагають підпису обвинуваченого. Це важливо не тільки щодо осіб, які не говорять мовою судочинства, а й щодо тих, хто не читає на ній (навіть якщо і говорить). Право на допомогу перекладача та переклад документів також поширюється на осіб з обмеженими можливостями, у тому числі з порушеннями зору та слуху.

Отже, згідно із позицією ЄСПЛ обсяг безкоштовного для обвинуваченого права на переклад не обмежується якимись конкретними процесуальними діями або переліком документів: «... У контексті права на справедливий судовий розгляд,

¹ Judgment ECHR in case of Pakelli v. Germany 25 April 1983 (App. no. 8398/78) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57554> (last accessed: 03.10.2021).

² Див.: Judgment ECHR in case of Kolu v. Turkey (App. no. 35811/97) 2 August 2005 URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70012> (last accessed: 03.10.2021); Judgment ECHR in case of Colozza v. Italy 12 February 1985 (App. no. 9024/80) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57462> (last accessed: 03.10.2021).

³ Постановление ЕСПЧ по делу «Пищальников против России» от 24 сент. 2009 г (жалоба № 7025/04) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-200186> (дата обращения: 03.10.2021).

⁴ Нішення ЄСПЛ у справі «Боротюк проти України» від 16 груд. 2010 р., остаточне 16/03/2011 (Заява № 33579/04) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-171913> (дата звернення: 03.10.2021).

⁵ Judgment ECHR in case of Kamasinski v. Austria 19 December 1989 (App. no. 9783/82) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57614> (last accessed: 03.10.2021).

⁶ Див.: Judgment ECHR in case of «Luedicke, Belkacem and Koc v. Germany» 28 November 1978. (App. no. 6210/73; 6877/75; 7132/75) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57530> (last accessed: 03.10.2021).

передбаченого ст. 6 (3) (е) КЗПЛ, що означає, що обвинувачений, який не розуміє мови, що використовується в суді, або не розмовляє нею, має право на безоплатну допомогу перекладача для письмового або усного перекладу всіх документів чи заяв у порушеній проти нього справі, що необхідні йому для розуміння того, що відбувається, та гарантування його права»¹.

У зазначеній справі, а також у справі «Озтурк проти Німеччини» ЄСПЛ визнав порушення права на безоплатну допомогу перекладача у випадку, коли після надання перекладача за рахунок держави особі, яка притягалася до відповідальності, суд зобов'язав її відшкодувати витрати за послуги перекладача².

У справі «Кускани проти Великої Британії» Суд визнав порушення ст. 6 (1) КЗПЛ у поєднанні із ст. 6 (3) (е) КЗПЛ у випадку, коли обвинувачений, який мав проблеми з розумінням мови судочинства, не був представлений перекладачем в суді під час його заяви про визнання вини у вчиненні серйозного злочину, при цьому адвокати повідомляли про такі проблеми, як і про проблеми у спілкуванні адвоката із заявником. При цьому ЄСПЛ зазначив, що «головним охоронцем справедливості судового розгляду був суддя, який розглядав справу і був явно в курсі реальних труднощів, що могли виникнути у заявника за відсутності перекладача»³.

Ще одним важливим правом, щодо якого повинен бути поінформований підозрюваний, є його право зберігати мовчання. ЄСПЛ наголошує на тому, що всім підозрюваним у злочинах слід повідомляти про право не свідчити проти себе і не визнавати вини, у тому числі не відповідати на допитах. Цю інформацію слід доводити до відома при арешті і до початку допиту. У справі «Функе проти Франції» Суд постановив, що право на мовчання і право не свідчити проти себе є складниками концепції справедливого судового розгляду в розумінні ст. 6 (1) КЗПЛ⁴.

¹ Judgment ECHR in case of «Luedicke, Belkacem and Koc v. Germany» 28 November 1978 (App. no. 6210/73; 6877/75; 7132/75) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57530> (Last accessed: 03.10.2021).

² Judgment ECHR in case of «Ozturk v. Germany» 21 February 1984 (App. no. 8544/79) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57553> (last accessed: 03.10.2021).

³ Judgment ECHR in case of «Cuscani v. the United Kingdom» 24 September 2002, final 24/12/2002 (App. no. 32771/96) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60643> (last accessed: 03.10.2021).

⁴ Judgment ECHR in case of Funke v. France 25 February 1993 (App. no. 10828/84) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57809> (last accessed: 03.10.2021).

Щодо використання доказів, отриманих у порушення права зберігати мовчання та привілею не свідчити проти себе, ЄСПЛ нагадує, що ці права є загально визнаними міжнародними стандартами, які лежать в основі поняття «справедливий судовий розгляд» у значенні ст. 6 КЗПЛ. Їх зміст полягає, поміж іншим, у захисті обвинуваченого від неправомірного примусу з боку влади і, таким чином, у сприянні уникненню судових помилок і досягненню мети ст. 6 КЗПЛ. Право не свідчити проти себе, зокрема, передбачає, що обвинувачення у кримінальній справі намагається довести винуватість обвинуваченого, не вдаючись до доказів, які були отримані шляхом примусу чи насильства всупереч волі обвинуваченого, а також коли вони отримані під час допиту як свідка особи, яка фактично підозрюється в учиненні злочину⁵.

Виходячи із загальної концепції справедливого судового розгляду, відмова від прав, які гарантовані КЗПЛ, зокрема, від права не свідчити проти себе, має відбуватися за умови забезпечення мінімальних процесуальних гарантій. Наприклад, ЄСПЛ розглядає ранній доступ до адвоката як процесуальну гарантію права не свідчити проти себе та фундаментальну гарантію проти жорстокого поводження, відзначаючи особливу вразливість обвинуваченого на ранній стадії розгляду, коли він стикається зі стресовою ситуацією та складнощами кримінального законодавства. Будь-який виняток із цього права має бути чітко обґрунтований, а його застосування має бути суворо обмежене в часі. Суд повторює, що відмова від прав, гарантованих КЗПЛ у тій мірі, в якій це допустимо, не мусить суперечити будь-яким важливим суспільним інтересам, повинна бути виражена у недвозначній формі і має супроводжуватися мінімальними гарантіями, пропорційними важливості відмови⁶.

На думку ЄСПЛ, право не свідчити проти себе є однією із передумов змагальності процесу. Принципи права на захист і привілеїв не свідчити проти себе належать до загально визнаних міжнародних стандартів у галузі прав людини, які лежать в основі концепції справедливого судового розгляду та чие обґрунтування стосується, зокрема, захисту

⁵ Див.: Рішення ЄСПЛ у справі «Шабельник проти України» від 19 лют. 2009 р. (заява № 16404/03) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_457#Text (дата звернення: 03.10.2021).

⁶ Див.: Рішення ЄСПЛ у справі «Леонід Лазаренко проти України» від 28 жовт. 2010 р., остаточне 28/01/2011 (заява № 22313/04) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_688#Text (дата звернення: 03.10.2021).

обвинуваченого від жорстокого примусу з боку влади. Вони також сприяють профілактиці судових помилок та виконанню цілей ст. 6 КЗПЛ, зокрема, рівності сторін між органами розслідування або обвинувачення та обвинуваченим¹.

Як уже наголошувалося Судом, обвинувачений також повинен бути поінформованим про обсяг, характер і причину обвинувачення. Статтею 6 (3) (а) КЗПЛ передбачено, що він має право бути негайно та детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього. Адже, на думку ЄСПЛ, простих посилань на наявність обвинувачень не достатньо². Суд займає позицію, яка полягає у тому, що на відповідному державному органі лежить обов'язок інформувати підозрюваного або обвинуваченого про причину та характер обвинувачення, і цей обов'язок не може вважатися виконаним належно, якщо такий орган займе пасивну позицію та просто забезпечить доступність зазначеної інформації, не привернувши до неї увагу підозрюваної або обвинуваченої особи³. Це означає, що не є достатнім надання органами влади такої інформації лише у разі, якщо її запитують. Вони повинні це зробити обов'язково і незалежно від ситуації.

Третім аспектом поінформованості у кримінальному провадженні ЄСПЛ вважає інформування особи про сукупність доказів, які покладені в основу обвинувачення. Відповідно до принципу рівності сторін на ранніх стадіях кримінального провадження підозрювані мають право на доступ до тих доказів, які у змозі забезпечити можливість оскарження ними законності свого затримання.

Практикою ЄСПЛ встановлено, що органи обвинувачення мають ознайомити захист з усіма матеріальними доказами на користь або проти обвинуваченого і що як органи обвинувачення, так і обвинувачений мають право ознайомитися з коментарями та свідченнями іншої сторони та

зробити щодо них власні зауваження. Це, по суті, є складовою принципу рівності сторін і також вважається одним з аспектів права на достатній час і можливості для підготовки захисту відповідно до ст. 6 (3) (в) КЗПЛ.

Підозрювані на ранніх стадіях кримінального провадження мають право на доступ до тих доказів у матеріалах справи, які здатні надати можливість оскарження ними законності свого затримання. У справі «Шишков проти Болгарії»⁴ Суд зазначив, що рівність сторін не є забезпеченою, якщо адвокату відмовляють у доступі до тих документів у слідчій справі, які необхідні для ефективного оскарження законності, в розумінні КЗПЛ, тримання його клієнта під вартою. Поняття «законність тримання під вартою» не обмежується дотриманням процесуальних вимог, установлених національним законодавством, але також стосується обґрунтованості підозри, яка стала підставою для арешту, законності мети, що переслідувалася арештом, і обґрунтованості подальшого утримання під вартою.

Важливо також відмітити, що ст. 6 (3) (а) КЗПЛ вимагає, щоб інформація надавалася негайно, на попередніх етапах провадження. ЄСПЛ критично поставився до того, що органи держави не надали підозрюваному достатню інформацію до його опитування міліцією і не забезпечили йому доступу до доказів обвинувачення аж до кінця попереднього слідства⁵.

У справі «Натутен проти Фінляндії»⁶ Суд постановив, що обов'язки з розкриття доказів мають передбачити можливість підозрюваного ознайомитися з результатами розслідувань, проведених під час усього провадження, в цілях підготовки свого захисту. Проте це право відповідно до КЗПЛ не є абсолютним. Так, розкриття доказів може бути обмежене в законних цілях, наприклад, для захисту національної безпеки або джерел інформації, для захисту свідків від помсти, що їм загрожує, або для нерозголошення відомостей про методи кри-

¹ Див.: Рішення ЄСПЛ у справі «Огородник проти України» від 5 лют. 2015 р., остаточне 05/05/2015 (Заява № 29644/10) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-192487> (дата звернення: 03.10.2021).

² Див.: Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квіт. 2011 р., остаточне 21/07/2011 (заява № 42310/04) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-204031> (дата звернення: 03.10.2021).

³ Див.: Judgment ECHR in case of «Mattoccia v. Italy» 25 July 2000 (App. no. 23969/94) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58764> (last accessed: 03.10.2021).

⁴ Judgment ECHR in case of «Shishkov v. Bulgaria» 9 January 2003, final 09/04/2003 (App. no. 38822/97) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60879> (last accessed: 03.10.2021).

⁵ Див.: Judgment ECHR in case of «Mattoccia v. Italy» 25 July 2000 (App. no. 23969/94) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58764> (last accessed: 03.10.2021).

⁶ Judgment ECHR in case of «Natunen v. Finland» 31 March 2009, final 30/06/2009 (App. no. 21022/04) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91932> (last accessed: 03.10.2021).

мінального слідства¹. Однак такі обмеження мають бути беззаперечно необхідними, а також підлягати оскарженню в ході подальшого провадження.

У справі «Моїсеєв проти Росії»² уряд стверджував, що доступ до матеріалів справи був обмежений з мотивів інтересів національної безпеки. ЄСПЛ постановив, що обмеження в такому доступі мають бути належними за обсягом, відповідними й обґрунтованими законом. Суд визнає, що міркування національної безпеки можуть, за певних обставин, вимагати процесуальних обмежень у справах, пов'язаних із державною таємницею. Тим не менше, навіть там, де національна безпека перебуває під загрозою, поняття «законність» та «верховенство права» в демократичному суспільстві вимагають, щоб заходи, які зачіпають основні права людини, такі, як право на справедливий судовий розгляд, відбувалися

на законних підставах і були доречними для виконання захисної функції.

Висновки. Проведений аналіз прецедентної практики ЄСПЛ дозволяє констатувати наявність великої кількості рішень, що конкретизують положення КЗПЛ у частині поінформованості підозрюваного про його права у кримінальному провадженні. Вважаємо, що на підставі проведеного дослідження можна виокремити міжнародно-правові стандарти, дотримання яких сприяє належному інформуванню підозрюваного про його права у кримінальному провадженні. До них слід віднести принаймні такі: своєчасність та оперативність поінформованості зрозумілою мовою про: надані законом права, причини арешту; право зберігати мовчання (не давати показання щодо себе); право користуватися правовою допомогою захисника, у тому числі й безоплатно; право на вільний вибір захисника; право на добровільну, свідому, розумну відмову від правової допомоги захисника; обсяг (характер) обвинувачення; сукупність доказів, які покладені у підґрунтя обвинувачення; право на перекладача (якщо потрібно – його заміну) та письмовий переклад мовою, якою обвинувачений володіє, принаймні документів, під якими він ставить свій підпис.

¹ Див.: Judgment ECHR in case of «Jasper v. the United Kingdom» 16 February 2000 (App. no. 27052/95) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58495> (Last accessed: 03.10.2021).

² Постановление ЕСПЧ по делу «Моисеев против России от 9 окт. 2008 г. (жалоба № 62936/00) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-150448> (дата обращения: 03.10.2021).

REFERENCES

List of legal documents

Cases

1. Rishennia YeSPCh po spravi «Borotyuk v. Ukraine» vid 16 hrudnia 2010 (App no 33579/04) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-171913> (in Ukrainian).
2. Judgment ECHR in case of «Colozza v. Italy» 12 February 1985 (App no 9024/80) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57462> (in English).
3. Judgment ECHR in case of «Cuscani v. United Kingdom» 24 September 2002 (App no 32771/96) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60643> (in English).
4. Judgment ECHR in case of «Doorson v. Netherlands» 26 March 1996 (App no 20524/92) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57972> (in English).
5. Judgment ECHR in case of «Funke v. France App no 10828/84 (ECHR, 25 February 1993) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57809> (in English).
6. Judgment ECHR in case of «Jasper v. United Kingdom» 16 February 2000 (App no 27052/95) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58495> (in English).
7. Rishennia YeSPCh po spravi «Kaboulov v. Ukraine» 19 lystopada 2009 (App no 41015/04) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126160> (in Ukrainian).
8. Judgment ECHR in case of «Kamasinski v. Austria» 19 hrudnia 1989 (App no 9783/82) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57614> (in English).
9. Judgment ECHR in case of «Kolu v. Turkey» App 2 August 2005 (no 35811/97) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70012> (in English).
10. Judgment ECHR in case of «Kortesis v. Greece» 12 June 2012 (App no 60593/10) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111431> (in English).
11. Rishennia YeSPCh po spravi «Leonid Lazarenko v. Ukraine» 28 zhovtnia 2010 (App no 22313/04) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_688#Text (in Ukrainian)

12. Judgment ECHR in case of «Luedicke, Belkacem and Koc v. Germany» 28 November 1978 (App no 6210/73; 6877/75; 7132/75) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57530> (in English).
13. Judgment ECHR in case of «Mattoccia v. Italy» 25 July 2000 (App no 23969/94) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58764> (in English).
14. Postanovlenye po delu «Moiseyev v. Russia» 9 octyabrya 2008 (App no 62936/00) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-150448> (in Russian).
15. Judgment ECHR in case of «Natunen v. Finland» 31 March 2009 (App no 21022/04) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91932> (in English).
16. Rishennia YeSPCh po spravi «Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine» vid 21 kvitnia 2011 (App no 42310/04) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-204031> (in Ukrainian).
17. Rishennia YeSPCh po spravi «Ogorodnik v. Ukraine» vid 5 lyutoho 2015 (App no 29644/10) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-192487> (in Ukrainian).
18. Judgment ECHR in case of «Ozturk v. Germany» 21 February 1984 (App no 8544/79) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57553> (in English).
19. Judgment ECHR in case of «Pakelli v. Germany» 25 April 1983 (App no 8398/78) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57554> (in English).
20. Judgment ECHR in case of «Panovits v. Cyprus» 11 December 2008 (App no 4268/04) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90244> (in English).
21. Judgment ECHR in case of «Paul Kelly v. Jamaica» Communication no 253/1987 UN Doc CCPR/C/41/D/253/1987 at 60 1991 URL: <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/session41/253-1987.html> (in English).
22. Postanovlenye po delu «Pishchalnikov v. Russia» ot 24 sentiabria 2009 (App no 7025/04) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-200186> (in Russian).
23. Judgment ECHR in case of «Saadi v. United Kingdom» 11 July 2006 (App no 13229/03) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-84709> (in English).
24. Rishennia YeSPCh po spravi «Shabelnik v. Ukraine» vid 19 lyutoho 2009 (App no 16404/03) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_457#Text (in Ukrainian).
25. Judgment ECHR in case of «Shamayev and others v. Georgia and Russia» 12 April 2005 (App no 36378/02) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68790> (in English).
26. Judgment ECHR in case of «Shishkov v. Bulgaria» 9 January 2003 (App no 38822/97) URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60879> (in English).

Валентюк М. Г. Забезпечення поінформованості підозрюваного про його права в аспекті практики Європейського суду з прав людини.

У статті розглядаються питання забезпечення належного поінформування підозрюваного у кримінальному провадженні про його права в аспекті практики Європейського суду з прав людини.

Аналіз правових позицій Суду дозволив установити, що інформація повинна надаватися одразу після того, як особу було позбавлено свободи або ж як тільки це стане можливим, тобто негайно. Своєчасне поінформування також полягає в тому, що кожному заарештованому чи затриманому слід повідомляти про його право на допомогу адвоката, обраного ним самим або призначеного, причому відразу ж у момент арешту чи затримання, до початку допиту, а також при пред'явленні обвинувачень.

На підставі проведеного дослідження виокремлені стандарти, вироблені у рішеннях ЄСПЛ, дотримання яких сприяє належному інформуванню підозрюваного про його права у кримінальному провадженні. До них слід віднести принаймні такі: своєчасність та оперативність поінформованості зрозумілою мовою про: надані законом права, причини арешту; право зберігати мовчання (не давати показання щодо себе); право користуватися правовою допомогою захисника, у тому числі й безоплатно; право на вільний вибір захисника; право на добровільну, свідому, розумну відмову від правової допомоги захисника; обсяг (характер) обвинувачення; сукупність доказів, які покладені у підгрунтя обвинувачення; право на перекладача (якщо потрібно – його заміну) та письмовий переклад мовою, якою обвинувачений володіє, принаймні документів, під якими він ставить свій підпис.

Ключові слова: підозрюваний, затриманий, захист, сторона захисту, право на захист.

Валентюк М. Г. Обеспечение осведомленности подозреваемого о его правах в аспекте практики Европейского суда по правам человека.

В статье рассматриваются вопросы обеспечения надлежащего информирования подозреваемого в уголовном производстве о его правах в аспекте практики Европейского суда по правам человека.

Анализ правовых позиций Суда позволил установить, что информация должна предоставляться сразу после того, как лицо было лишено свободы или как только это станет возможным, то есть немедленно. Своевременное информирование также заключается в том, что каждому арестованному или задержанному следует сообщать о его праве на помощь адвоката, выбранного им самим или назначенного, причем сразу же в момент ареста или задержания, до начала допроса, а также при предъявлении обвинений.

На основании проведенного исследования выделены стандарты, выработанные в решениях ЕСПЧ, соблюдение которых способствует надлежащему информированию подозреваемого о его правах в уголовном производстве. К ним следует отнести, по крайней мере, следующие: своевременность и оперативность осведомленности понятным языком о: предоставленных законом правах, причинах ареста; праве хранить молчание (не давать показания в отношении себя); праве пользоваться правовой помощью защитника, в том числе и бесплатно; праве на свободный выбор защитника; праве на добровольный, сознательный, разумный отказ от правовой помощи защитника; объеме (характере) обвинения; совокупности доказательств, которые положены в основу обвинения; праве на переводчика (если нужно – его замену) и письменный перевод на язык, которым обвиняемый владеет, по крайней мере тех документов, под которыми он ставит свою подпись.

Ключевые слова: подозреваемый, задержанный, защита, сторона защиты, право на защиту.

Valentiuk M. G. Informing a suspect on his or her rights in criminal proceedings in terms of the case law of the European Court of Human Rights.

The article deals with the issues of proper informing of a suspect about his or her rights in criminal proceedings in terms of the case law of the European Court of Human Rights.

It was found on the grounds of the analysis of the Court's legal position that information should be provided as soon as a person has been deprived of his or her liberty or as soon as possible, i.e. immediately. When it comes to the timeliness of informing a detained or arrested person, the Court emphasizes the importance of providing the necessary information on the main legal and factual grounds for his or her detention, firstly, immediately and, secondly, in simple, unprofessional language understood by him.

Timely information also means that each arrested or detained person should be informed of his or her right to the assistance of counsel of his or her choice or appointed immediately at the time of arrest or detention, prior to questioning and when bringing charges.

ECHR considers informing a person on the body of evidence underlying the charges to be another aspect of information awareness in criminal proceedings. In accordance with the principle of equality of arms in the early stages of criminal proceedings, suspects have the right to access evidence that can enable them to challenge the legality of their detention.

It is possible on the grounds of the research to emphasize the standards developed in the ECHR decisions that are instrumental to the proper informing the suspect on his or her rights in criminal proceedings. These should include at least the following: timeliness and promptness of information awareness in language understood on: the rights granted by the law, the reasons for arrest; the right to remain silent (not to testify against oneself); to use legal assistance of a defense counsel, including free of charge; the right to free choice of a defense counsel; to voluntarily, consciously, reasonably refuse legal assistance of a defense counsel; scope (nature) of charges; the body of evidence underlying the charges; the right to an interpreter (if necessary, his replacement) and a written translation of at least the documents he or she signs into a language in which the accused is fluent.

Key words: a suspect, a detained person, defense, defense party, right to defense.

Стаття надійшла до редакції: 10.09.2021 р.

Прийнята до друку: 11.10.2021 р.